

Viktor Žmegač, *Od Bacha do Bauhauusa. Povijest njemačke kulture*, Zagreb: Matica hrvatska, 2006., 902 str.

Termin kultura zasigurno je jedan od definiranih. Ne mislim pritom na konačnost definicije istoga, već na njegovu količinu. Razlog tomu je što je kultura, najjednostavnije rečeno, sve što je stvoreno čovjekovim djelovanjem¹ i pitanje je može li se to djelovanje sabrati i ukoričiti. Naravno, to ne znači da pokušaja nije bilo te da ih i dalje nema. Brojna su djela koja nam daju pregled kulture pojedinog vremena, naroda, fenomena. Takvi pregledi nesumnjivo su povijesni jer se radi o procesima. Pregleda kulturne povijesti je mnogo što svjedoči o razgranatosti tog područja. No, u posljednje vrijeme pažnju je privukla knjiga *Od Bacha do Bauhauusa. Povijest njemačke kulture*. Ovaj pregled specifičniji je time što je djelo poznatog hrvatskog germanista Viktora Žmegača; dakle, djelo nenjemačkog autora.

Viktor Žmegač rođen je 1929. godine u Slatini. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završava studij germanistike i kroatistike. U Göttingenu studira germanistiku i muzikologiju. Godine 1959. postaje doktor znanosti, a od 2002. godine je profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu. Dobitnik je brojnih nagrada; domaćih i inozemnih. Trenutno posljednje autorsko djelo (od njih 8) upravo je *Od Bacha do Bauhauusa. Povijest njemačke kulture*.

Monografija se sastoji od predgovora (5-7), deset poglavlja (7-869), bibliografije kritičke literature (869-875), kazala imena

(875-897) i bilješke o autoru (897-899). U predgovoru autor definira pristup temi i njenoj obradi napominjući kako nije *imao namjeru napisati priručnik, kroniku, repertorij* te da su granice njegovih interesa i mogućnosti granice ove knjige. Redom idu poglavlja *Od srednjeg vijeka do baroka* (7-93), *Metaforika svjetla i revizija prošlosti: početak kulturnog modernizma* (93-189), *Otkrivanje prirode u književnosti i znanosti* (189-227), *Univerzalnost njemačke glazbene kulture* (227-269), *Estetika originalnosti* (269-331), *U znaku romantizma* (331-413), *Duhovna kultura i industrijska moderna* (419-495), *Modernizam u razdoblju Drugoga Carstva* (495-661), *Kulturna težišta Weimarske Republike* (661-783) i posljednje poglavlje *Od podjele Njemačke do ujedinjenja* (783-869).

Iako naziv knjige sugerira da se radi od pregledu posljednjih tristotinjak godina njemačke kulture, po naslovima poglavlja očito je da Žmegač obuhvaća razdoblje od srednjega vijeka pa do današnjice. Nije to nimalo čudno ako uzmemo u obzir da je srednjovjekovno razdoblje vrijeme formiranja narodnih kultura koje se počinju, iako ne još intenzivno, razaznavati po narodnim jezicima i to intenzivnije od smrti Karla Velikog i raspada Franačkog Carstva, čime autor i započinje svoje djelo. Ovu sintezu njemačke kulture završava ujedinjenjem Njemačke i vremenom koje nazivamo postmodernizmom, tj. dvojbama u kojima se našao čovjek u postmodernom dobu, a ponajviše pitanjem identiteta u globaliziranom svijetu. Ovo poglavlje izrazito je zanimljivo jer je sam autor bio sudionik toga vremena te nesumnjivo daje dodatni pečat ovoj knjizi. Ipak, da bi se prikazalo ovo iznimno djelo, uzmimo jedno poglavlje kao reprezentativno – *Kulturna težišta Weimarske republike*.

Kako su svi događaji rezultat određenoga vremena, tako i Žmegač pregled ove epohe započinje povijesnim kontekstom. Pad Reicha, igranje demokracije i političko i ideološko zaoštavanje koje će kulminirati Hitlerovim dolaskom na vlast, obilježili su ovo razdoblje. Iako je politički život bio izrazito nesiguran, društveni je bio na vrhuncu. Upravo je to vrijeme plodonosnih dvadesetih i tridesetih godina i sam Žmegač navodi kako je to *razdoblje izvanredne kulturne živosti, jedno od najpoticajnijih u povijesti europskog modernizma dvadesetog stoljeća*.

Pregled ovog razdoblja kreće s likovnim i arhitektonskim stvaralaštvom, onime što obilježava ovo razdoblje, a to je spajanje Likovne akademije i Škole za primijenjenu umjetnost u Bauhaus 1919. godine u Weimaru. Škola koja će obilježiti epohu borbom protiv početka kraja individualizma i rada na traci. Bio je to i *europski projekt* koji karakterizira međunarodna suradnja, prvenstveno Gropiusa i Le Corbusiera, ali i Van Doesburga i Kazmira Maljeviča. Slijedi dio o slikarstvu kojemu se suprotstavlja

1] Bratoljub Klaić, Rječnik stranih riječi, (Zagreb: Zora, 1951.), 399-340.

fotografija prikazujući *novu objektivnost*, dokumentarnu, a ne vizionarsku te se tako, baš kao i svako novo razdoblje, razračunava s onim prethodnim, u ovom slučaju s ekspresionizmom. O važnosti razdoblja govori početak i uspon sedme umjetnosti. Jedina veća kinematografija od one njemačke bila je hollywoodska. Pregledom filmova koji su obilježili ovo, ne samo njemačko, nego i svjetsko razdoblje, autor nas upozorava i na disciplinu koja se usporedno razvija, navodeći najznačajnije filmologe toga vremena Rudolfa Arnheima i Siegfrieda Kracauera. Ova tema je dobila veliki dio poglavlja te pratimo razvoj njemačkog filma od početnog nijemog filma koji se oslobađa kazališnih tendencija pa sve do zlatnog razdoblja tridesetih godina, *Plavog anđela* i Marlene Dietrich. Da je ovo razdoblje bilo predodređeno za novo, svjedoči i književnost. Pojava novih žanrova (reportažna proza, dokumentarni roman i drama, kabaretska poezija) ipak neće toliko reformirati književnost, što je bilo očito u drugim umjetnostima. Književnost je ostala na ostacima vremena prije 1918. pa tako i najznačajniji autori potječu iz tog razdoblja stvaralaštva (Thomas i Heinrich Mann, Hermann Hesse, Jakob Wassermann). Čini se kako moderan, brz način života nije uspio istisnuti epohalna i *duga* djela. Ipak, vrijeme su obilježili *Zeitroman*, epsko kazalište i Brecht, ali i naznake nadolazećih vremena: jeftinija izdanja knjiga (tzv. džepna knjiga) i sve popularnija književnost na engleskom jeziku i uspon detektivskog romana. Još jedan dokaz kako je teško ili nemoguće uokviriti neko razdoblje. Žmegač zatim dolazi do jednog novog imena – Isidore Duncan koja otvara plesnu školu u Berlinu već 1904. godine. Još jednom se ekspresionizam javlja u Njemačkoj – plesni ekspresionizam i Rudolf von Laban. Za razliku od plesa, glazbu je obilježila težnja povratka starim uzorima u, konkretno, klasicizmu i baroku, te dvadesete godine obilježava tzv. *neoklasicizam* sa Stravinskim i Hindemithom, kao i noćni život, koji je podsjećao na onaj broadwayski ili pariški, obilježen bulevarskim kazalištima, kabaretima, velikim lokalima. Popularizaciji glazbene kulture zasigurno je pridonijela sve raširenija uporaba radija. Nakon kulturno-umjetničkog diskursa, Žmegač se okreće onom filozofskom ne preskačući središnju osobu toga vremena, a to je Heidegger s djelom *Bitak i vrijeme* nagovještavajući njime filozofiju egzistencijalizma. Nakon filozofije nadovezuje se na znanost ističući tri tadašnja nobelovca, Alberta Einsteina, Maxa Plancka i Wernera Heisenberga, u kontekstu tanke granice između prirodnih i humanističkih znanosti. Uostalom, nije li filozofija njemačkog klasičnog idealizma donijela podjelu znanosti na društveno-humanističke i prirodne? Autor poglavlje završava 1933. godinom, godinom dolaska Hitlera na vlast kada se Njemačka pretvara u totalitarnu državu, a kulturni

život postaje jednim od instrumenata vlasti, točnije propagande, dok se *nepoćudna* umjetnost našla na lomači. Žmegač navodi sudbine pojedinih umjetnosti i njihovih predstavnika, a rezultat takvog okruženja je emigracija na Zapad, još jednom dokazujući kako ponekad najveća djela nastaju u teškim okolnostima. Kao da se slaže s riječima hrvatskog književnog kritičara Antuna Barca koji je za Vidrićevu poeziju rekao da nema velike umjetnosti bez velike boli.

Nitko ne može poreći da je Žmegač napisao svoje epohalno djelo. Principom *pars pro toto* uočavamo Žmegačevu tehniku. Povijesni kontekst, likovna umjetnost i arhitektura, književnost, filozofija ustaljene su kategorije koje se provlače poglavljima. Naravno, svako vrijeme nosi svoja obilježja pa tako svoje mjesto nalaze i znamenitosti karakteristične tom razdoblju (primjerice film u Weimarskoj republici). Leitmotiv ovog djela zasigurno je glazba. Kao vrsni muzikolog, Žmegač veliki prostor posvećuje glazbi pojedinih razdoblja te je kontekstualizira u svim poljima kojima se bavi. Utjecaj njemačke kulture na europsku općenito nezanemariv je, pa tako i na hrvatsku. Usporedni razvoj dviju velikih kultura, njemačke i francuske, očituje se bez rivaliteta, a vidljivo je distanciranje i od austrijske. Ipak, nama su možda najzanimljiviji slučajevi utjecaja njemačke kulture na hrvatsku, što je jasno pokazano i u prikazanom poglavlju te čestim osvrtima na rad Miroslava Krleže (Krležin esej *O njemačkom slikaru Georgeu Groszu*, utjecaji vidljivi u djelima *Povratak Filipa Latinovicza* i u *Baladama Petrice Kerempuha*). Posebnu vrijednost ovog djela čini sam izgled knjige, tj. brojni slikovni materijal koji upotpunjuje tekst te tako izravno komunicira s čitateljem.

Navodeći ulomke iz raznih djela, autor nam dopušta usporedbu svoga djela s citiranim. No, zanimljivo je usporediti njegovo djelo s drugima koja daju presjek kulturne povijesti Njemačke. Budući da je odabrano razdoblje Weimarske republike kao reprezentativni ulomak ove knjige, za usporedbu se nameće djelo Petara Gaya *Weimarska kultura*.²

Osjećaj propasti koji je pratio Weimarsku Republiku od samih njenih početaka, poticao je na stvaranje poput tipične situacije pokušaja izbjegavanja ili nadvisivanja smrti i otetosti od zaborava. Peter Gay to izvrsno opisuje³, dajući u prvom poglavlju (*Trauma rođenja. Iz Weimara u Weimar*) povijest bolesti Weimarske Republike analizirajući njen nastanak. Ostala se poglavlja zatim utoliko nadovezuju na to ključno prvo, jer otkrivaju lepezu bogatog intelektualnog i umjetničkog života ukorijenjenog u nemoći i propasti, a uvijek povezanog s politikom. On iznosi elemente koji su činili tu državu prepoznatljivom i odigrali značajne uloge u njenom intelektualnom i kulturalnom razvoju, kao

2] Peter Gay, *Weimarska kultura*, prev. Danja Šilović – Karić (Zagreb: Konzor, 1999.).

3] Odnos političkog i kulturnog, tj. umjetničkog, stalna je preokupacija Petera Gaya. Za usporedbu vidi i Peter Gay, *Die Moderne. Eine Geschichte des Aufbruchs* (Frankfurt am Main: Fischer, 2008), 350 gdje napominje kako je u Weimarskoj Republici sve bilo politički obojano, od neoklasičnog dizajna šalice za čaj do mišljenja nepokolebljivih fanatika koji su željeli vratiti nekadašnju moć i veličinu Njemačke da je Bauhaus simbol dekadencije [prijevod autora].

4| Peter Gay, *Weimarska kultura*, prev. Danja Šilović – Karić (Zagreb: Konzor, 1999.), 48.

5| Peter Gay, *Weimarska kultura*, prev. Danja Šilović – Karić (Zagreb: Konzor, 1999.) 45.

što su *proučavatelji mita*⁴ okupljeni po institutima, nabrajajući Warburg Institut, Psihoanalitički institut u Berlinu, *Deutsche Hochschule für Politik*, *Institut für Sozialforschung* u Frankfurtu⁵ te književnici toga vremena kojima prethodi krug oko Stefana Georgea s posebnim naglaskom na Rilkea. Gay prelazi na mladež i njeno formiranje u društvu kao skupine koja je postala ideologija za sebe, povjesničare sljedbenike Rankea od kojih posebice ističe dugovječnog Friedricha Meinecke, arhitekta i Bauhaus, što je vjerojatno i najveće obilježje i ostavština Weimarske Republike u što svakako treba ubrojiti i ekspresioniste. U posljednjem poglavlju, *Osveta oca. Uspon i pad objektivnosti*, Gay prikazuje atmosferu *nove objektivnosti* kada umjetnost prestaje biti kritika, što je bila do tada, već zrcalo razdoblja i tako nagovještava povratak u realnost i prihvaćanje kraja Republike s Hitlerom kao kancelarom.

Gay daje prikaz Weimarske Republike kroz njen intelektualni život, stvarajući atmosferu sačinjenu od tri dijela: pokušaja i vjere u uspjeh, uspona i pada, a sve zbog želje za opstankom. Razumljivo je da nailazimo na iste elemente kao u djelu Viktora Žmegača, ali uočljivo je da Gay preko te teme pokušava otkriti uzroke nastanka, ali i, očitije, propasti Republike. Dok Žmegač politiku koristi kao kontekst, Gay nju neizravno stavlja u prvi plan i zaključuje kako je weimarski duh rođen prije same Republike. Dakako, to je i razumljivo prvenstveno stoga jer je Gayeva analiza tipična američka intelektualna povijest, tzv. povijest duha (*Geistesgeschichte*), dok je Žmegačev pristup enciklopedistički i predstavlja *Gesamtkunstwerk* njemačke kulture kroz stoljeća.

Viktor Žmegač upotpunio je i obogatio ovim djelom, ne samo hrvatsku, već zasigurno i njemačku humanistiku, a zbog svoje multidisciplinarnosti, djelo se mora naći i u rukama germanista, kroatista, povjesničara, povjesničara umjetnosti, ali i svih ostalih jer predstavlja svojevrsno enciklopedijsko izdanje.

Nikolina Sarić

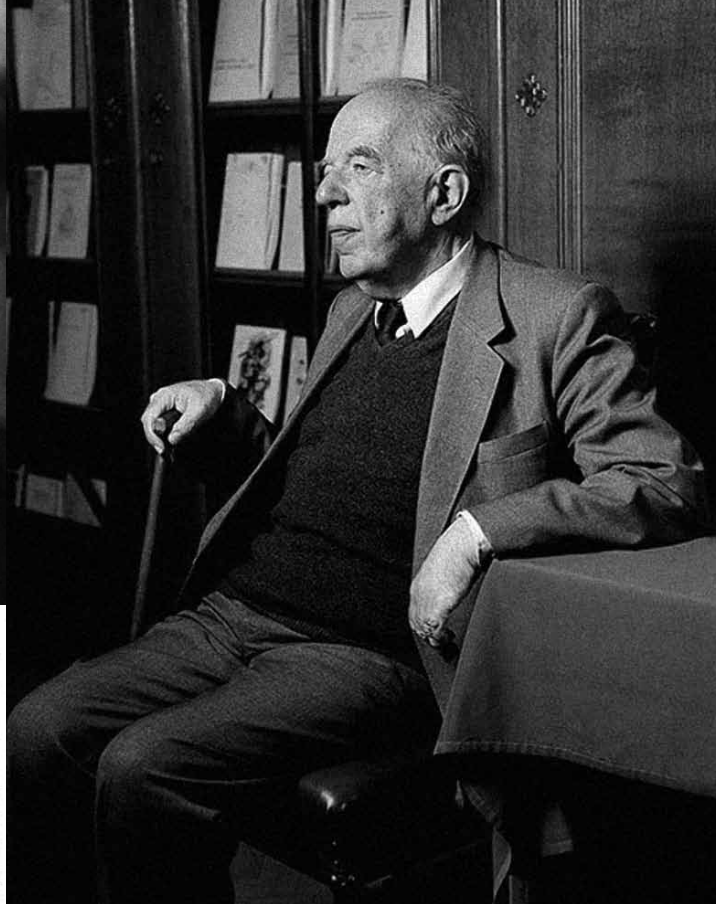
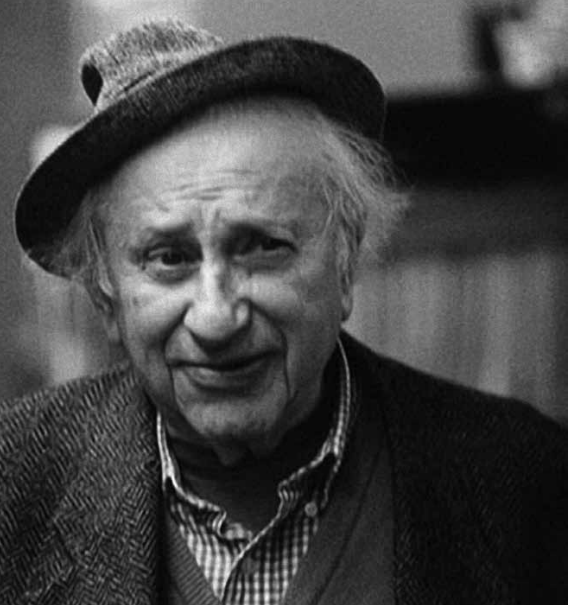
[povijest]

Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009., 410 str.

Zvijezda i polumjesec, islam, Mehmed Osvajač, Sulejman Veličanstveni, janjičari, harač, raja neke su od češćih asocijacija vezanih uz Osmansko Carstvo. No, kako su živjeli osmanski građani, gdje su stanovali, što su jeli i pili, kako su provodili slobodno vrijeme, koje su knjige čitali, a kakvu glazbu slušali- pitanja su na koja se već rjeđe odgovara.

Na neka od spomenutih pitanja pokušala je odgovoriti i Suraiya Faroqhi, autoritet osmanske povijesti i umirovljena profesorica Sveučilišta Ludwig Maximilian u Münchenu, u knjizi *Sultanovi podanici*, kako bi ujedno dokazala i da je osmanski svijet daleko više od samog ratovanja. U *Sultanovim se podanicima* Suraiya Faroqhi usredotočila na kulturu i svakodnevicu osmanskih građana, koji su bili u neposrednom dodiru s visokom kulturom te joj je namjera bila prikazati što su to i kako građani od visoke kulture usvojili i sebi prilagodili.

Na samom početku, s obzirom da se hrvatsko izdanje pojavilo skoro 15 godina nakon izlaska izvornika na njemačkom jeziku pod naslovom *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich* (1995.) autorica u *Predgovoru hrvatskom izdanju* (str. 11.-19.) navodi novosti u istraživanjima kulture i svakodnevice Osmanskog Carstva do kojih su povjesničari i arheolozi došli u vremenskom razdoblju od izlaska izvornika do hrvatskog izdanja. Hrvatski

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 6/7 2009.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VI, broj 6/7, 2009.

Glavna i odgovorna urednica

Nikolina Sarić

Uredništvo

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan

Urednik pripravnika

Stefan Treskanica

Redakcija

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan, Stefan Treskanica

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Jasna Galjer
Tomislav Galović, prof.
dr. sc. Ivo Goldstein
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Petar Korunić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol
dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus
dr. sc. Drago Roksandić

Lektura i korektura

Vedrana Janković
Marko Pojatina
Zoran Priselac

Dizajn i priprema za tisak

Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevod sažetaka na engleski jezik

Tomislav Brandolica
Marko Lovrić
Marija Marčetić

Prijevod sažetaka na njemački jezik

Azra Plićanić-Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić

Prijevod sažetaka na francuski jezik

doc. dr. sc. Zvezdana
Sikirić-Assouline
Zrinka Miladin

Izdavač

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti

Tisak

Kerschhoffset

Naklada

Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja uredništva
i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno
je uz novčanu potporu Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Cijena časopisa iznosi 7,00 kn.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti
(za: Redakcija „Pro tempore“),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
nikolina.sar@gmail.com

